

УДК 339.543

DOI: 10.25140/2411-5215-2018-4(16)-246-253

Віктор Кривіцький

**ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ
В УМОВАХ СПРОЩЕННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ**

Виктор Кривицкий

**ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ
В УСЛОВИЯХ УПРОЩЕНИЯ ТАМОЖЕННЫХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ**

Viktor Kryvitskyi

**ESTIMATION OF THE CUSTOMS CONTROL'S RESULTS UNDER CONDITIONS
OF CUSTOM FORMALITIES CLEARANCE**

У статті досліджено наукові підходи вчених-економістів до визначення сутності митного контролю та запропоновано трактувати цю дефініцію як систему заходів, дія яких спрямована на запобігання переміщенню товарів через митний кордон із порушенням вимог митного законодавства. У роботі виокремлено основні показники результативності митного контролю та здійснено оцінку їх абсолютних та відносних значень, що дало змогу виявити позитивні тенденції, а саме: підвищення пропускної спроможності кордону та покращення процедур митного контролю; скорочення частки митних оглядів та зростання частки документальних перевірок у структурі форм митного контролю. Негативним моментом є виявлені митними органами випадки заниження митної вартості товарів, неправильного визначення країни походження товару, або ж віднесення товарів не до тієї класифікаційної групи, що свідчить про подальшу необхідність удосконалення форм та методів митного контролю на основі автоматизованої системи управління митними ризиками.

Ключові слова: митний контроль; митні формальності; результативність митного контролю; управління митними ризиками; автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР); митна декларація; митний режим.

Рис.: 3. Табл.: 2. Бібл.: 8.

В статье исследованы научные подходы ученых-экономистов к определению сущности таможенного контроля и предложено трактовать данную дефиницию как систему мер, действие которых направлено на предотвращение перемещения товаров через таможенную границу с нарушением требований таможенного законодательства. В работе выделены основные показатели результативности таможенного контроля и осуществлена оценка их абсолютных и относительных значений, что позволило выявить ряд позитивных тенденций, а именно: повышение пропускной способности границы и улучшение процедур таможенного контроля; сокращение доли таможенных домотров и одновременный рост доли документальных проверок в структуре форм таможенного контроля. Отрицательным моментом есть занижения таможенной стоимости товаров субъектами ВЭД, неверное определение страны происхождения товара, или же отнесение товаров не к той классификационной группе, что свидетельствует о необходимости дальнейшего совершенствования форм и методов таможенного контроля на основе автоматизированной системы управления таможенными рисками.

Ключевые слова: таможенный контроль; таможенные формальности; результативность таможенного контроля; управления таможенными рисками; автоматизированная система анализа и управления рисками (АСАУР); таможенная декларация; таможенный режим.

Рис.: 3. Табл.: 2. Библ.: 8.

The article investigates the scientific approaches of scientists economists to the definition of the essence of customs control and proposes to interpret this definition as a system of measures aimed at preventing the goods' movement through the customs border with requirements infringement of customs legislation. In this paper, the main indicators of customs control effectiveness are identified and their absolute and relative value is assessed. It allowed us to identify a number of tendencies, namely: increase of border throughput and improvement of the customs control procedures; reduction of the share of customs inspections and share increasing of documentary checks in the structure of forms of customs control. The negative points are, revealed by custom authorities, cases of understatement of customs value of goods, false determination of goods' country of origin or the attribution of goods to the wrong classification group. It indicates the further need for improvement of forms and methods of customs control on the basis of the management information system of customs risks.

Keywords: customs control; custom formalities; effectiveness of the customs control; customs risks management; analysis and management information system of customs risks; customs declaration; customs regime.

Fig.: 3. Table: 2. References: 8.

JEL Classification: H56

Постановка проблеми. Лібералізація зовнішньої торгівлі та поглиблення євроінтеграційних процесів породжують необхідність спрощення митних формальностей, що актуалізує проблеми захисту національного виробника та споживача, недопущення ввезення на митну територію України шкідливої неякісної продукції, попередження й недопущення контрабанди товарів та порушення митних правил. За таких умов виникає

ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

необхідність побудови якісно нової системи митного контролю, яка б одночасно задовольняла потреби суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, держави та, одночасно, відповідала б сучасним динамічним тенденціям розвитку світової торгівлі та міжнародного митного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у створення наукового підґрунтя дослідження процедур митного контролю зробили такі вчені, як О. М. Вакульчик, Т. С. Єдинак, О. О. Книшек, Л. М. Пісьмаченко, П. В. Пашко, Ю. Є. Петруня, М. О. Губа, Г. Б. Лялька, М. М. Розумей та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень українських та зарубіжних учених, які стосуються проблеми здійснення митного контролю, залишається недостатньо опрацьованим питання його здійснення в умовах спрощення митних процедур. Також заслуговують на увагу проблеми результативності форм та видів митного контролю при переміщенні товарів через митний кордон України.

Мета статті полягає в здійсненні оцінювання результативності митного контролю в умовах розгортання євроінтеграційних процесів, поглиблення міжнародного митного співробітництва та лібералізації зовнішньої торгівлі, що породжує необхідність подальшого спрощення митних формальностей і процедур.

Виклад основного матеріалу. Митний контроль є важливою складовою митної системи держави, адже виступає інструментом забезпечення економічної безпеки та національних інтересів України. Однак попри важливе значення митного контролю в реалізації політики у сфері державної митної справи в наукових дослідженнях відсутня єдність у визначенні цієї економічної категорії. Одні автори обґрунтовують митний контроль як систему законодавчо встановлених заходів, здійснюваних митними органами для забезпечення дотримання вимог митного та податкового законодавства, охорони державної й суспільної безпеки, економічних інтересів, а також виявлення і попередження протиправних дій фізичних і юридичних осіб [1, с. 136]. Інші науковці схиляються до розуміння митного контролю як засобу реалізації державної митної справи, що являє собою сукупність заходів для забезпечення учасниками митних відносин вимог митного законодавства [2, с. 14].

У чинному Митному кодексі України митний контроль визначено як «сукупність заходів, що проводяться відповідними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [3].

У Митному кодексі ЄС наведено таке визначення митного контролю – як певні дії митних органів з метою забезпечення правильного застосування митного та іншого законодавства, що регулює ввезення, вивезення, транзит, передачу, зберігання й кінцеве використання товарів, що переміщуються між митною територією Співтовариства та іншими територіями, та наявність і пересування в межах митної території товарів, що не походять з Співтовариства, та товарів, поміщених під режим випуску для внутрішнього споживання [4].

Теоретичний аналіз та узагальнення наукових підходів до визначення сутності та економічного змісту митного контролю дає підстави трактувати його як систему заходів, дія яких спрямована на запобігання переміщенню товарів через митний кордон із порушенням вимог митного законодавства. Підтримуємо позицію В. О. Годованця, який для конкретизації поняття «митний контроль» виокремив ознаки його здійснення. До таких ознак автор відніс основні й доповнюючі [5, с. 160]: 1) основні: митний контроль є діяльністю митних органів, яка виражається через форми системи контрольної-

ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

перевірочних заходів; 2) доповнюючи: мета контролю над діяльністю суб'єктів ЗЕД – виявлення й попередження порушень суспільної моралі та вимог митного законодавства; об'єкт контролю – предмети та дії суб'єктів митних відносин, їх відповідність вимогам законодавства з питань регулювання ЗЕД.

Вибір форм та методів митного контролю є наслідком здійснення процесу управління митними ризиками, що передбачає роботу митних органів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування таких заходів. Система управління митними ризиками спрямована на забезпечення вибіркової й достатності митного контролю для дотримання національних митних інтересів і безпеки держави, зокрема на основі використання засобів автоматизації процесів. Графічна модель взаємозв'язку митного контролю та системи управління митними ризиками представлена на рис. 1.

Рис. 1. Взаємозв'язок аналізу митних ризиків із митними формальностями та формами митного контролю

Джерело: [6, с. 432].

На наш погляд, до результатів, які можуть свідчити про відсутність порушень митного законодавства, а отже, про досконалість, прозорість та якість митного контролю загалом відносяться: 1) обсяг сплачених митних платежів; 2) динаміка та сумарний обсяг товарного експорту-імпорту; 3) наявність та/або відсутність контрабандних та контрафактних товарів та ін.

Динаміку обсягів переміщених через кордон товарів; обсягів митних платежів; видатків ДБУ на фіскальні органи в цілому наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка товарообороту, митних платежів та обсягів державних видатків на фіскальні органи в Україні у 2004–2017 рр. (млн грн)

Роки	Видатки ДБУ на фіскальні органи	Митні платежі до ДБУ	Товарооборот (експорт та імпорт товарів разом)	Співвідношення товарообороту та видатків ДБУ на фіскальні органи	Співвідношення митних платежів та видатків ДБУ на фіскальні органи	Співвідношення товарообороту та митних платежів
1	2	3	4	$5=4/2$	$6=3/2$	$7=4/3$
2004	2123,9	17 325,1	328 026,3	154,4	8,16	18,9
2005	3229,3	30 152,8	360 921,6	111,8	9,34	12,0
2006	4256,6	40 191,8	421 181,1	98,9	9,44	10,5
2007	4807,6	53 061,4	555 085,8	115,5	11,04	10,5
2008	6272,5	95 690,4	803 197,3	128,1	15,25	8,4
2009	5705,5	83 556,8	663 333,9	116,3	14,64	7,9
2010	6207,7	86 802,3	890 144,7	143,4	13,98	10,3
2011	6006,1	115 621,1	1 203 121,4	200,3	19,25	10,4
2012	5717,5	124 558,6	1 226 366,3	214,5	21,78	9,8
2013	5976,1	118 833,1	1 121 226,0	187,6	19,88	9,4
2014	5467,7	136 751,4	1 287 269,8	235,4	25,01	9,4
2015	5098,0	203 392,0	1 652 269,2	324,1	39,89	8,1
2016	6256,2	236 830,5	1 931 972,4	308,8	37,86	8,2
2017	8439,7	303 817,2	2 009 930,3	238,1	35,99	6,6

Джерело: складено автором за [7; 8].

Як свідчать дані табл. 1, протягом 2004–2017 рр. для отримання до Державного бюджету України однієї гривні митних платежів необхідно було забезпечити перетин товарами державного кордону на суму від 6,6 грн у 2017 р., до 18,9 грн у 2004 р. Зазначене може свідчити як про вдосконалення нормативно-правового забезпечення у митній сфері, так і про поступове підвищення ефективності митного контролю та про підвищення податкового навантаження на суб'єкти ЗЕД. Водночас на одну гривню видатків Державного бюджету України на фіскальні органи протягом 2004–2017 рр. можна було забезпечити здійснення митного контролю товарів вартістю від 98,9 грн у 2006 р. до 238,1 грн у 2017 р. Зазначене свідчить передусім про підвищення пропускнуої спроможності кордону та покращення процедур митного контролю. Разом з тим негативною тенденцією є щорічне зменшення аналізованого показника протягом 2015–2017 рр.

Водночас зауважимо, що аналіз статистичних даних для визначення якості роботи органів митного контролю, на нашу думку, не є достатнім. Важливо досліджувати управлінські рішення, які призвели до зазначених результатів, прийнятих у тих, чи інших умовах.

Про ефективність функціонування системи митного контролю також можуть свідчити такі показники, як кількість оформлених митних декларацій, кількість спрацювань АСАУР, кількість митних декларацій, за якими сформовано вказівки щодо проведення митного огляду чи документального контролю.

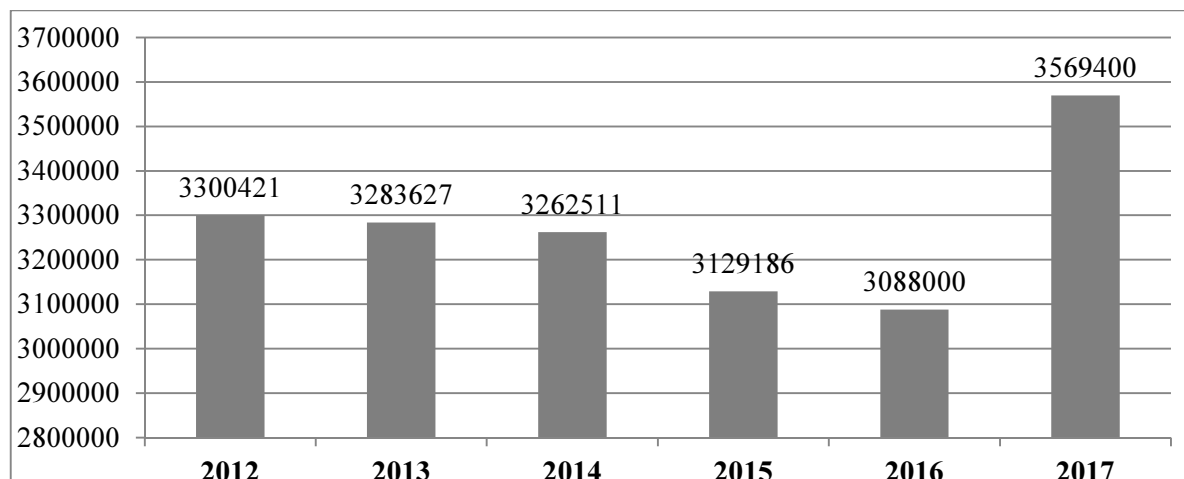

Рис. 2. Динаміка кількості оформлених митними органами України митних декларацій форми МД-2 (включаючи електронні документи контролю доставки на основі накладних ЦІМ/УМВС та книжок МДП) у 2012–2017 рр.

Джерело: складено автором за даними ДФСУ.

Як видно з рис. 2, протягом 2012–2016 рр. відбувалося зменшення загальної кількості оформлених митних декларацій від 3300,4 тис. шт. у 2012 році до 3088 тис. шт. у 2016 році, що відповідає загальним тенденціям зменшення зовнішньоекономічних показників діяльності України. Лише у 2017 році простежується позитивна динаміка відносно попереднього року – темпи приросту кількості оформлених митними органами декларацій форми МД-2 становили 15,6 %.

Інформація щодо кількості та частки митних декларацій, за якими відбулося спрацювання АСАУР наведена на рисунку 3.

Як свідчать наведені дані, протягом 2012-2014 рр. позитивною динамікою характеризувалися обидва аналізовані показники. Так, частка митних декларацій, щодо яких було сформовано вказівки АСАУР, збільшилася із 15,6 % у 2012 році до 27,4 % у 2014 році. У наступні три роки динаміка показників мала коливальний характер – у 2015 році кількість спрацювань АСАУР зменшилася на 31,14 % відносно попереднього року і, відповідно частка декларацій, за якими відбулися такі спрацювання скоротилася з 27,4 до 19,7 % (тобто на 7,7 в.п.). У 2016 році знову відбулося зростання, а у 2017 році – зниження значень досліджуваних показників. У 2017 році до 19 % усіх оформлених митних декларацій було сформовано вказівки щодо проведення митного огляду або ж документального контролю.

Аналіз кількості митних декларацій, щодо яких згенеровано необхідність проведення митних формальностей у розрізі митних режимів, дав змогу виявити кілька тенденцій. Перша з них – скорочення частки митних оглядів та зростання частки документальних перевірок у структурі форм митного контролю. Якщо у 2012 році частка митних оглядів становила приблизно 41 %, то у 2017 році – 17 %. Абсолютна кількість митних декларацій, щодо яких сформовано вказівки здійснення митних оглядів, носила негативну динаміку протягом аналізованого періоду за винятком 2017 року (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка митних декларацій щодо яких сформовано вказівки АСАУР у 2012–2017 рр.

Джерело: складено автором за даними ДФСУ.

Наступною тенденцією, про яку свідчать дані табл. 2, є суттєве переважання митних формальностей у межах митного режиму імпорту. Це, на наш погляд, пов'язано з тим, що більшість експортних операцій звільнені від сплати митних платежів, а отже – характеризуються меншою кількістю зловживань та порушень митного законодавства держави. Наприклад, у 2017 році частка митних оглядів, що були проведені за результатами спрацювання АСАУР у митному режимі імпорту становила 74,2 %.

Таблиця 2

Кількість митних декларацій, щодо яких АСАУР згенеровано необхідність проведення митних формальностей, впродовж 2012–2017 рр. у розрізі митних режимів

Роки	Імпорт		Експорт		Транзит	
	митний огляд	перевірка документів	митний огляд	перевірка документів	митний огляд	перевірка документів
2012	173877	287017	36581	17702	490	0
2013	142766	551350	18266	1040	590	0
2014	69242	812011	5731	5135	25	2833
2015	77421	515532	9710	13132	0	532
2016	71 924	599627	26516	104384	91	22
2017	87871	453755	29990	117791	478	608

Джерело: складено автором за даними ДФСУ.

За результатами проведення додаткових контрольних дій митними органами виявлялися випадки заниження митної вартості товарів, неправильного визначення країни походження товару, або ж віднесення товарів не до тієї класифікаційної групи. Виявлення неправомірних дій суб'єктів ЗЕД має наслідком донарахування митних платежів, а отже, підвищує ефективність діяльності митних органів у частині здійснення митного контролю та управління митними ризиками.

Здійснений аналіз результативності митного контролю дозволив констатувати, що здійснення останнього на основі адміністрування ризиків відповідно до міжнародних стандартів і світової та європейської практики є пріоритетним напрямком державного

ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

управління в митній галузі. Використання ризикоорієнтованого підходу в системі митного контролю дає змогу збалансувати суперечливість функцій органів митного контролю. Зокрема, функція сприяння діяльності суб'єктів ЗЕД з позиції мінімізації податкового навантаження є конфліктною стосовно фіскальної функції, а функція лібералізації митних процедур – суперечлива щодо правоохоронної функції. Використання ж ризикоорієнтованого підходу дозволяє зосередити увагу лише на тих суб'єктах зовнішньоекономічної діяльності, які мають ознаки ризику порушення митних правил із відповідним залученням мінімальних форм та обсягів митного контролю, що збалансовує суперечливість вказаних функцій.

Висновки і пропозиції. Отже, отримані результати дослідження дають підстави констатувати необхідність подальшого удосконалення системи митного контролю, зокрема в частині удосконалення відбору суб'єктів ЗЕД для реалізації окремих його форм та видів. Вважаємо, що подальше вдосконалення автоматизованої системи відбору суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності для проведення митного контролю після випуску товарів у вільний обіг дозволить значно підвищити ефективність перевірок шляхом підвищення вірогідності виявлення операцій, проведених з порушенням законодавства. Також важливим напрямом розвитку системи митного контролю в Україні, на наше переконання, є розроблення, затвердження та впровадження стратегії держави на шляху до спрощення та гармонізації процедур міжнародної торгівлі.

Список використаних джерел

1. Митне право України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Х. Юлдашева. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 232 с.
2. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 543 с.
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
4. Регламент Ради (ЄС) № 2913/92, що засновує Митний кодекс співтовариства: від 12.10.1992 р. № 2913/92. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_742.
5. Годованець О. В. Митний контроль: сутність та економічний зміст. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Економічні науки»*. 2016. Вип. 20(1). С. 159–163.
6. Огонь Ц. Г., Ломейко Ю. А. Оцінка ризиків та завдання митного контролю в Україні. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 33 (1). С. 428–439. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2017_33%281%29_53.
7. Показники виконання Державного бюджету України за 2004-2017 рр. *Офіційний веб-портал Державної казначейської служби України*. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.
8. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Yuldashev, O. Kh. (Ed.) (2009). *Mytne pravo Ukrainy [Customs Law of Ukraine]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
2. Berezhniuk, I. H. (2009). *Mytne rehuliuвання Ukrainy: natsionalni ta mizhнародni aspekty [Customs regulation of Ukraine: national and international aspects]*. Dnipropetrovsk: Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy [in Ukrainian].
3. Mytnyi kodeks Ukrainy [The Customs Code of Ukraine]. № 4495-VI (on March 13, 2012). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
4. Rehlament Rady (IeES) № 2913/92, shcho zasnovuie Mytnyi kodeks spivtovarystva [Council Regulation (EEC) No 2913/92 establishing the Customs Code of the Community]. № 2913/92 (on 12.10.1992). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_742.

ОБЛІК, КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

5. Hodovanets, O. V. (2016). Mytnyi kontrol: sutnist ta ekonomichniy zmist [Customs control: the nature and economic content]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser. «Ekonomichni nauky» – Scientific Journal of Kherson State University. Series «Economic Sciences», 20 (1), 159–163 [in Ukrainian].*

6. Ohon Ts. H., Lomeiko Yu. A. (2017). Otsinka ryzykiv ta zavdannia mytnoho kontroliu v Ukraini [Risk assessment and task customs control in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk universytetu – Economic Bulletin University, 33 (1), 428–439*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2017_33%281%29__53.

7. Pokaznyky vykonannya Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy za 2004-2017 rr. [Indicators of implementation of the State Budget of Ukraine for 2004-2017]. <https://www.treasury.gov.ua/ua>. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.

8. *Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine]*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Кривіцький Віктор Броніславович – здобувач кафедри податків і фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет, виконуючий обов'язки заступника Голови ДФС України (Львівська пл., 804053, м. Київ, Україна).

Кривицкий Виктор Брониславович – соискатель кафедры налогов и фискальной политики, Тернопольский национальный экономический университет, исполняющий обязанности заместителя Председателя ДФС Украины (Львовская пл., 804053, г. Киев, Украина).

Kryvitskyi Viktor – candidate at the Department of Taxes and Fiscal Policy, Ternopil National Economic University, Acting deputy chairman of State Fiscal Service of Ukraine (8 Lviv Square, 04053 Kyiv, Ukraine).

E-mail: r0b0ta@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8709-3059>